

«СОЛТУСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ
ӘКІМДІГІНІҢ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫ»
КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК
МЕКЕМЕСІНІҢ «ПЕТРОПАВЛҚАЛАСЫ
НЫҢ БІЛІМ БӨЛІМІ»
КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК
МЕКЕМЕСІ
"АҚ БОТА" БӨБЕКЖАЙ БАҚШАСЫ"
МЕМЛЕКЕТТІК КОММУНАЛДЫҚ
ҚАЗЫНАЛЫҚ КӘСІПОРНЫ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ КОММУНАЛЬНОЕ КАЗЕННОЕ
ПРЕДПРИЯТИЕ "ЯСЛИ САД "АК БОТА"
КОММУНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ
«ОТДЕЛ ОБРАЗОВАНИЯ ГОРОДА
ПЕТРОПАВЛОВСКА» КОММУНАЛЬНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УЧРЕЖДЕНИЯ
«УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АКИМАТА
СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ»

«Мен өскенде кім боламын?»

мектеп жасына дейінгі балаларға арналған кешенді
дамыту ойындарының әдістемелік құралы

Петропавл қаласы
2025 жыл

«Ақ бота» бөбекжай-бақшасы» МКҚК педагогикалық кеңесінің отырысымен ұсынылды, №2 хаттама 22.10.2025 жыл

Әдістемелік құрал:

«Мен өскенде кім боламын?» мектеп жасына дейінгі балаларға арналған кешенді дамыту ойындары. Петропавл қаласы, 42 бет.

Автор- құрастырушы:

«Ақ бота» бөбекжай-бақшасы» МКҚК тәрбиешісі Боранбаева Б.Т.

Қысқаша аннотациясы: «Мен өскенде кім боламын?» – мектеп жасына дейінгі балаларға арналған кешенді дамыту ойындарына негізделген әдістемелік құрал. Әдістемелікте балаларды әртүрлі мамандықтармен таныстыру, олардың танымдық қызығушылығын арттыру, қиялын, ойлау қабілетін, тілдік қорын және әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған ойын түрлері ұсынылған. Ойындар балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып құрылған және рөлдік, қимылды, дидактикалық тапсырмалар арқылы өз ойын еркін жеткізуге, шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Әдістемелік құрал мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбиешілеріне, педагогтеріне және ата-аналарға арналған.

Мазмұны

Кіріспе	4
Мамандық ұғымы және оның әлеуметтік мәні	9
Баланың еңбек әлемін қабылдау ерекшеліктері.....	12
Рөлдік модельдер: бала кімге еліктейді және неге?.....	15
Ерте жаста кәсіби бағдарлаудың психологиялық негіздері.....	18
Ойын арқылы мамандықты тану: теориялық тұрғы.....	21
Мамандыққа қатысты сөздік қорды дамыту әдістері.....	23
Тәрбиешіге арналған ғылыми-әдістемелік тұжырымдар.....	25
Балаларға мамандықтырды таныстыру бойынша ойындар.....	28
Қорытынды.....	41
Әдебиеттер тізімі	42

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуының іргетасы қаланатын, әлемге деген қызығушылығы шарықтайтын және қоршаған ортаны зерттеу белсенділігі күшейетін ерекше шақ. Бұл кезеңде бала тек ойнап қана қоймайды, өзін болашақта елестетіп, «Мен кім боламын?», «Өскенде не істеймін?» деген сұрақтарға жауап іздей бастайды. Осындай табиғи қызығушылықты дер кезінде дұрыс бағыттау – тәрбиешінің маңызды міндеттерінің бірі. Себебі бала ең алғашқы рет мамандықтарды таныған кезде еңбекке құрметпен қарауды, адамдардың қоғамдағы рөлін түсінуді, біреудің еңбегіне сеніммен және ризашылықпен қарауды үйренеді. «Мен де өскенде маман боламын» әдістемелік құралы – мектепке дейінгі жастағы балаларға мамандық әлемін қарапайым, қызықты әрі қолжетімді формада түсіндіру мақсатында әзірленген кешенді педагогикалық материал. Қазіргі қоғамда әр адамның кәсіби бағыты оның болашақтағы мүмкіндігін айқындайды, сол себепті мамандық туралы түсінік неғұрлым ерте және дұрыс қалыптасса, баланың тұлғалық дамуына соғұрлым пайдалы ықпал етеді. Әдістемелік құрал ойын, қимыл-қозғалыс, шығармашылық, зерттеу, сюжеттік-рөлдік әрекеттер арқылы баланың ойлауын дамытуды, әлеуметтік рөлдерді түсіндіруді және мамандыққа деген қызығушылықты арттыруды көздейді.

Бұл кіріспе бөлімде әдістемелік құралдың өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, балалардың жас ерекшелігі тұрғысынан мамандықтарды таныстырудың маңызы, сондай-ақ тақырыптың тәрбиелік әлеуеті жан-жақты қарастырылады.

Тақырыптың өзектілігі

Бүгінгі таңда қоғамдағы әрбір мамандықтың маңыздылығы артып, еңбек әлеміндегі өзгерістер күн сайын жаңарып отырады. Осындай динамикалық қоғамда өсіп келе жатқан ұрпаққа мамандықтарды ерте жастан таныстыру – олардың ой-өрісін кеңейтіп, болашақты дұрыс елестетуіне ықпал етеді. Балабақша тәрбиеленушілері үшін мамандықтар туралы білім – бұл тек атауларды жаттау емес, ол әлеуметтік орта туралы алғашқы түсінікті қалыптастыру. Мысалы, бала дәрігердің адамды емдейтінін, аспаздың тамақ жасайтынын ғана емес, олардың еңбегі жауапкершілік пен ұқыптылықты талап ететінін де түсінуі керек. Осындай түсініктер арқылы балада еңбекке құрмет қалыптасады, өзін белгілі бір мамандық иесі ретінде елестетіп, армандай бастайды.

Сонымен қатар қазіргі білім беру жүйесі тұлғалық-бағдарланған әдістерді басшылыққа алады. Бұл дегеніміз - әр баланың қызығушылығы, қабілеті мен ішкі мотивациясы басты орынға қойылады. Сондықтан баланың ерте жастан «Кім болғым келеді?» деген сұраққа ойлануы оның шығармашылық дамуына, тілдік дағдыларының жетілуіне, өзіне деген сенімінің қалыптасуына үлкен әсер етеді. «Мен өскенде кім боламын?» тақырыбы Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру стандартына да сай келеді. Онда баланың қоршаған орта туралы түсінігін кеңейту, әлеуметтік рөлдермен таныстыру, өзін қоғам мүшесі ретінде сезінуге бағыттау міндеттері айқын көрсетілген. Осы тұрғыдан алғанда әдістемелік құралдың өзектілігі айқын әрі заман талабына толық жауап береді.

Бұл әдістемелік құралдың басты мақсаты – мектеп жасына дейінгі балаларға

мамандықтарды таныстыру арқылы олардың дүниетанымын кеңейту, әлеуметтік рөлдерді түсіндіру, еңбекке деген құрметті қалыптастыру және болашақ кәсіби бағдарлаудың алғашқы сатыларын дамыту. Мақсат балалардың жас ерекшелігіне сәйкес қызықты, түсінікті әрі ойын арқылы ұйымдастырылған әдістер арқылы жүзеге асады. Құрал тек ақпарат беруді ғана емес, баланың белсенді қатысуын, зерттеуін, ойнауын, байқап көруін қолдайды.

Негізгі мақсат – «Болашақта кім боламын?» деген сұраққа жауап іздейтін баланың ойын дұрыс бағыттау, оның арманы мен ойлау қабілетін дамытуға жағдай жасау. Мамандықтарды таныстыру арқылы бала қоршаған ортаның қалай жұмыс істейтінін, әр адамның қоғамдағы еңбегі маңызды екенін ұғынады.

Әдістемелік құрал мақсатына жету үшін бірнеше міндеттер қарастырылады:

Балаларды түрлі мамандықтармен таныстыру. Әр мамандықтың қандай қызмет атқаратынын, қандай құрал-жабдық қолданатынын, қоғамға тигізетін пайдасын түсіндіру.

Баланың танымдық қызығушылығын арттыру. Сюжеттік-рөлдік ойындар, шығармашылық тапсырмалар, әңгімелесу, бақылау арқылы баланың зерттеушілік қабілетін дамыту.

Еңбекке құрмет пен оң көзқарас қалыптастыру. Мамандық иелерінің еңбегін бағалау, олардың қоғамдағы маңызын түсінуіне көмектесу.

Сөйлеу, ойлау және қиялдау қабілеттерін дамыту. Балалардың мамандықтар туралы әңгіме құрастыру, өз ойын жеткізу, эмоциясын білдіру дағдыларын дамыту.

Баланың өзіндік пікірін қалыптастыруға жағдай жасау. «Мен өскенде кім боламын?» деген тақырыпта өз таңдауларын айтуға, оған себептерін түсіндіруге үйрету.

Мектепке дейінгі білім беру стандарттарына сәйкестендіру. Қолданылатын тәсілдер мен тапсырмалардың ғылыми-әдістемелік негізде құрылуы.

Балабақша жастағы балалардың дүниетанымы ойын арқылы дамиды. Олар әлемді әрекет арқылы таниды: байқайды, сұрайды, зерттейді, рөлге еніп көреді. Сондықтан мамандықтарды таныстыру процесі де міндетті түрде ойын, тәжірибе және әрекетке негізделген болуы керек.

Балалардың жас ерекшеліктеріне сай мамандықтармен таныстырудың бірнеше маңызды қыры бар:

Бала рөлдік ойындар арқылы әлеуметтік рөлдерді үйренеді. Мысалы, «дәрігер», «өрт сөндіруші», «мұғалім» ойындары арқылы ол сол мамандықтың міндетін, эмоциясын, әрекетін қайталайды.

Бала өз-өзін тануға қадам жасайды. Бір мамандық оған қызық болса, екінші мамандыққа бейжай қарауы мүмкін. Осылайша оның ерте кәсіби қызығушылығы көрінеді.

Мамандықтарды таныстыру баланың сөздік қорын, байланыстырып сөйлеу дағдысын және ойлау қабілетін дамытады. Әр мамандықтың құралдары, әрекеттері, мақсаттары – бәрі жаңа ұғымдар.

Еңбекке құрмет қалыптасады. Бала айналадағы адамдардың еңбегін бағалауға үйренеді: аспазсыз тамақ болмайтынын, дәрігерсіз емделе алмайтынын, мұғалімсіз

оқи алмайтынын түсінеді.

Бұл жол – баланың болашақ кәсіби бағдарлануының алғашқы баспалдағы. Ерте қалыптасқан қызығушылық кейін білім алуға деген ынтасы мен жоспар құруына әсер етеді.

«Мен өскенде кім боламын?» тақырыбының тәрбиелік мәні.

Әдістемелік құрал танымдық білім беріп ғана қоймайды - оның терең тәрбиелік мәнін ашады.

Жауапкершілікті қалыптастыру. Әр мамандық белгілі бір жауапкершілікті талап етеді. Балалар осыны түсіне отырып, өзінің де әрекетіне жауап беруді үйренеді.

Еңбекке сүйіспеншілік. Мамандықтар әлемімен танысқан бала еңбек етудің қызықты әрі маңызды екенін сезінеді.

Қоғамдағы адамдардың бір-біріне тәуелділігін түсіну. Дәрігер, құрылысшы, жүргізуші, аспаз, тәрбиеші – әрқайсысы қоғам үшін қажет. Бала осыны түсінгенде, өзіне де белгілі бір рөлді таңдағысы келеді.

Арманға ұмтылу, мақсат қою. Тақырып балаға «Егер қаласам – қолымнан келеді» деген сенім береді.

Эмоциялық-әлеуметтік дамуға әсері. Рөлдік ойындар барысында бала басқалармен тіл табысуды, сезімін білдіруді, келісуді, көмектесуді үйренеді.

Құндылықтарды қалыптастыру. Еңбекқорлық, адалдық, ұқыптылық, адамгершілік – мамандықтар арқылы берілетін тәрбиелік құндылықтар.

Бұл әдістемелік құралдың құрылымы мектепке дейінгі білім беру жүйесінің мазмұндық талаптарына, педагогикалық процестің логикасына және тәрбиешінің практикалық қажеттіліктеріне сүйене отырып жасалған. Құралдың әр бөлімі балаға мамандықтар әлемін жүйелі түрде таныстыруды, тәрбиелік және дамытушылық мақсаттарды кешенді түрде іске асыруды көздейді. Құрал жалпы төрт негізгі бөлімнен тұрады: кіріспе, теориялық бөлім, практикалық-дидактикалық материалдар, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер. Әр бөлімнің өзіне тән мақсат-міндеттері, мазмұны мен әдістемелік ерекшелігі бар.

Біріншіден, Кіріспе бөлімі тақырыптың өзектілігін ғылыми және педагогикалық тұрғыдан ашып, мектепке дейінгі кезеңде мамандықтармен таныстырудың мәнін түсіндіреді. Мұнда құралдың мақсаты, міндеттері, жас ерекшелігіне сай аспектілері жан-жақты қарастырылған. Бұл бөлім тәрбиешіге құралдың философиясын, қолдану бағытын түсіну үшін қажет.

Теориялық бөлім педагогтерге арналған ғылыми-әдістемелік негіздемелерді қамтиды. Онда мамандық ұғымының мәні, баланың әлеуметтік рөлді қабылдауы, ойын әрекетінің психологиялық маңызы, сөйлеу және танымдық қабілеттерді дамыту жолдары талданады. Бұл бөлім тәрбиешінің кәсіби дайындығын арттыруға бағытталған.

Практикалық бөлім немесе дидактикалық материалдар - құралдың негізі болып табылады. Мұнда нақты ойындар, жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар, рөлдік көріністер, логикалық-танымдық тапсырмалар, зерттеу мини-жобалары берілген. Тапсырмалар балалардың жас ерекшелігіне сәйкес, түсінікті және қызықты формада құрастырылған. Әр ойын мен тапсырманың педагогикалық

мақсаты, күтілетін нәтижесі анық көрсетіледі.

Қорытынды бөлімі құралды қолданудың тиімділігі мен тәрбиелік нәтижелерін жинақтайды. Мұнда балада қандай өзгерістер болатыны, тәрбиеші бұл құралды пайдалану арқылы қандай жетістікке қол жеткізетіні түсіндіріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі - құралдың ғылыми негізін дәлелдейтін ресми дереккөздер тізімі. Дереккөздер ГОСТ форматына сәйкестендіріліп беріледі.

Әдістемелік құралдың құрылымы тәрбиешінің жұмысына жеңіл, қолдануға ыңғайлы, бөлімдер бір-бірімен логикалық байланыста және мектепке дейінгі педагогика стандарттарына толық сәйкес жасалған.

Мамандықтар тақырыбын меңгерту үшін тәрбиешінің кәсіби шеберлігі ерекше маңызды. Бұл құралды тиімді пайдалану үшін педагог келесі талаптарды орындауы қажет:

Педагогикалық құзыреттілік

Тәрбиеші балалардың жас ерекшелігін, психологиялық күйін, қызығушылықтарын түсініп, оқу-тәрбие процесін соған сай ұйымдастыруы керек.

Коммуникациялық дағдылар

Баламен дұрыс тіл табыса білу, түсінікті, жылы қарым-қатынас орнату – мамандықтар туралы әңгімелер мен рөлдік ойындардың негізгі алғышарты.

Шығармашылық пен тапқырлық

Рөлдік ойындарды ұйымдастыру, көрініс қою, импровизация жасау – тәрбиешіден креативтілікті талап етеді.

Байқағыштық және диагностика жүргізе алу

Бала қай рөлге қызығады, қандай әрекетке белсенді қатысады – тәрбиеші осыны ескеріп, оның ішкі әлеуетін байқап, бағыт беруі тиіс.

Әдістемелік құрал Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Мемлекеттік стандарты талаптарына толық сәйкес әзірленген. Стандартта көрсетілген негізгі бағыттар бұл құралдың мазмұнында толық көрініс тапқан:

Коммуникативтік дағдыларды дамыту

Мамандықтар туралы әңгімелеу, сұрақтарға жауап беру, рөлдік диалогтар жүргізу арқылы тілдік дағдылар дамиды.

Қоршаған әлеммен таныстыру Балалар қоғамдағы адамдардың еңбегі, олардың қызметі және мамандық құралдары туралы білім алады.

Танымдық қабілеттерді дамыту

Зерттеу тапсырмалары, бақылау, логикалық ойындар – стандарттағы талаптарға сай.

Әлеуметтік-эмоциялық даму

Еңбекке құрмет, жауапкершілік, ынтымақтастық сияқты құндылықтар қалыптасады.

Шығармашылық қабілеттерді жетілдіру

Ойын, сурет салу, мүсіндеу, көрініс қою арқылы баланың қиялы дамиды.

Денсаулық және қауіпсіздік

«Өрт сөндіруші», «Дәрігер» сияқты рөлдік тапсырмалар арқылы баланың қауіпсіздік мәдениеті қалыптасады.

Құрал стандарттың білім салаларын толық қамтып, оқу-тәрбие процесін кешенді түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Құралды қолдану әдістемесі

Әдістемелік құралды тиімді пайдалану үшін тәрбиеші төмендегі әдістемелік бағыттарды басшылыққа алуы қажет:

Іс-әрекетті кезең-кезеңмен ұйымдастыру

- қызығушылықты ояту
- мамандықпен таныстыру
- рөлдік әрекетке енгізу
- қорытындылау

Әр мамандыққа жеке шағын іс-әрекет өткізу

Мысалы:

- «Дәрігер күні»,
- «Құрылысшы күні»,
- «Аспаз күні» т.б.

Интерактивті әдістер қолдану

- сұрақ-жауап
- театрландырылған ойын
- шынайы құралдарды көрсету
- макеттер мен костюмдер қолдану

Шығармашылық жұмыстармен толықтыру

Балалар мамандыққа байланысты сурет салады, аппликация жасайды, шағын көрініс қояды.

Ата-аналармен бірлескен іс-шаралар өткізу

«Ата-анамның мамандығы» атты презентация, мамандықтар көрмесі ұйымдастыруға болады.

Мамандық ұғымы және оның әлеуметтік мәні

Мамандық – адамның белгілі бір еңбек саласында қоғамға пайда әкелу үшін орындайтын жүйелі қызметі. Бұл тек белгілі бір жұмысты атқару ғана емес, адамның қабілеті мен қызығушылығы тоғысқан, жеке әлеуетінің жүзеге асуына мүмкіндік беретін маңызды әлеуметтік ұғым. Ересек адам үшін мамандық – өмірлік жол, жауапкершілік, өзін-өзі табу тәсілі болса, бала үшін бұл – үлкендер әлеміне апарар көпір, өзіне ұнайтын рөлді байқап көруге арналған алғашқы ойын алаңы. Мектепке дейінгі шақтағы балалар мамандықтардың толық мәнін жете түсінбеуі мүмкін, бірақ олар қоршаған ортадағы адамдардың еңбегіне қатты қызығады. Баланың ойында «Дәрігер болғым келеді», «Өрт сөндіруші боламын», «Ұшқыш боламын» деген армандардың тууы – оның қоғамдағы рөлдерді байқап, оларды ойын әрекетінде қайта құруға тырысуының белгісі. Сондықтан мамандықтар әлеміне ерте жастан енгізу – баланың әлеуметтік дамуына, мінез-құлқының қалыптасуына, еңбекке деген көзқарасының дұрыс бағытталуына әсер ететін маңызды педагогикалық міндет.

Мамандықтың әлеуметтік мәні ең алдымен қоғамның құрылымымен тығыз байланысты.

Әр мамандық белгілі бір мәселені шешуге арналған. Дәрігер адамның денсаулығын сақтайды, құрылысшы баспанасалады, мұғалім білім береді, тәрбиеші баланың дүниетанымын қалыптастырады, сатушы қызмет көрсетеді, жүргізуші адамдарды тасымалдайды. Осылайша әр мамандық қоғамды толықтырып, бір-бірін толықтыратын тізбек құрайды. Бұл еңбек бөлінісі, әлеуметтік рөлдер жүйесі арқылы қоғамның тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Балалар осы тізбекті ойын барысында түсінеді. Мысалы, «Дәрігер мен науқас», «Құрылыс қалашығы», «Асхана», «Әуежай» ойындарын ойнағанда олардың санасында еңбек бөлінісі туралы алғашқы түсініктер қалыптасады. Әр мамандықтың не үшін қажет екені, әр адамның өз міндеті бар екені, адамдар бір-біріне көмектесе отырып, қоғамды алға жылжытатыны – бәрі ойын барысында табиғи түрде меңгеріледі.

Мамандық – баланың тұлғалық қалыптасуындағы маңызды фактор

Баланың болашақта кім болғысы келетіні оның жеке қызығушылығы, темпераменті, қабілеті және қоршаған орта әсерімен анықталады. Мамандықпен танысу барысында бала өзін белгілі бір рөлде елестетіп, «мен бұл жұмысты істей аламын» немесе «маған бұл рөл ұнайды» деген бастапқы түсініктер қалыптасады.

Бұл процесс – өзін-өзі танудың алғашқы қадамы.

Егер балаға мамандықтар ерте жастан қызықты ойындар, тәжірибелер арқылы түсіндірілсе, онда оның:

- қиялы дамиды;
- мақсат қою қабілеті қалыптасады;

- еңбекке деген жауапкершілігі нығаяды;
- адамдардың қоғамдағы рөлін түсіну деңгейі өседі.

Мамандық дегенді балаға тек атау ретінде емес, әр рөлдің маңызын ашу арқылы түсіндіру – педагогтің шеберлігі. **Мысалы:**

- дәрігер – адамға жанашырлықты үйретеді;
- мұғалім – білімнің құндылығын көрсетеді;
- құрылысшы – еңбектің нәтижесін көзбен көруге болатынын көрсетеді;
- диқан – табиғатқа қамқор болуды үйретеді;
- тәртіп сақшысы – әділдік пен батылдықты түсіндіреді.

Бала үшін әр мамандық – белгілі бір құндылықтың көрінісі.

Мамандықтың тәрбиелік маңызы

Мектепке дейінгі кезеңде мамандықтарды таныстыру – баланың ішкі дүниесіне тікелей әсер етеді. Бұл тек ақпарат беру емес, баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру құралы.

Мамандықтар арқылы бала:

- еңбектің қадірін түсінеді;
- үлкендердің қызметіне құрметпен қарайды;
- өзіне жауапкершілік ала білуге үйренеді;
- жаңа болмыстарды елестетіп, шығармашылық ойлайды;
- әлеуметтік ортаға бейімделеді.

Мысалы, балаға «дәрігер» мамандығын таныстыру барысында оның бойында мейірімділік, қамқорлық, жанашырлық сезімдері нығаяды. «Өрт сөндіруші» рөлін ойнағанда баланың батылдығы, қорықпау, қиындықты жеңе білу қасиеттері дамиды. «Құрылысшы» ойындары баланы төзімділікке, қол еңбегін бағалауға, ұқыптылыққа үйретеді.

Осылайша мамандықтар әлемі – тұлғаның алғашқы құндылық бағыттарын қалыптастыруда өте тиімді құрал.

Мамандық - қоғамдағы байланыстардың өзегі.

Қоғамды жұмыс істетіп тұрған нәрсе – адамдардың өзара қатынасы мен еңбек бөлінісі. Бұл тарихи қалыптасқан әмбебап модель. Баланың бұл модельді саналы түрде түсінуі кейін оның әлеуметтік бейімделуіне оң ықпал етеді. Мысалы, бала дәрігерсіз адамның емделмейтінін, наубайшысыз нан болмайтынын, жүргізушісіз көлік жүрмейтінін түсінгенде, оның ой-өрісінде қоғамның құрылымы туралы алғашқы түсінік қалыптасады. Бір мамандық екіншісін толықтырады. Аспаз тамақ дайындаса, фермер соған қажетті өнім өсіреді. Мұғалім оқушыны оқытса, инженер жаңа технология ойлап табады. Бұл тізбек балаға бір мамандықтың басқа біреуінен жоғары немесе төмен еместігін, бәрінің қоғамда маңызы тең екенін түсіндіреді.

Бұл түсінік баланың бойында:

- сыйластық;
- ынтымақтастық;

-
- өзгенің еңбегін бағалау
- сияқты әлеуметтік қасиеттерді қалыптастырады.

Мамандықпен таныстырудағы ойынның рөлі

Балабақша жастағы балалар үшін ойын – ең тиімді үйрену механизмі. Сондықтан мамандықтар туралы білім де ойын арқылы меңгеріледі.

Рөлдік ойындар балаға:

- жаңа рөлді қабылдауға;
- сол мамандыққа тән әрекеттерді қайталауға;
- құрал-жабдықты қолдануды үйренуге;
- әлеуметтік жағдайды модельдеуге;
- әр мамандықтың маңызын түсінуге мүмкіндік береді.

Мысалы, «Дәрігер» ойынында бала тек ойыншықты тыңдап немесе укол салмайды. Ол «емдеймін», «көмектесемін», «бақылаймын» деген кәсіби рөлдің мәнін сезінеді. Бұл сезім – оның болашақ тұлғалық қасиетіне әсер етеді.

Мамандық пен баланың психологиялық дамуының байланысы

Психологтар баланың таңдауы көбіне:

- көргені,
- естігені,
- еліктегені

арқылы қалыптасатынын айтады. Сондықтан тәрбиеші баланың назары қай рөлге көбірек ауатынын бақылауы тиіс. Бұл – оның табиғи бейімділігінің белгісі болуы мүмкін.

Мысалы:

- белсенді, батыл балалар өрт сөндіруші немесе жүргізуші рөлін көбірек таңдайды;
- мейірімді, қамқор балалар дәрігер рөлін жақсы көреді;
- сөзге шешен, ұйымдастыруды ұнататындар мұғалім рөлін ойнауы мүмкін;
- ұқыпты, қолмен жасайтын әрекеттерді ұнататындар аспаз, құрылысшы рөлін таңдайды.

Мамандық - тек жұмыс емес, қоғамның дамуын қамтамасыз ететін әлеуметтік жүйе. Мектепке дейінгі жаста мамандықтармен таныстыру баланың ойлауын, қиялын, әлеуметтік дағдыларын, адамгершілік қасиеттерін дамытуда орасан зор рөл атқарады. Бала мамандық әлеміне ойын арқылы енген сайын, ол болашаққа сеніммен қарай бастайды, өзінің әлеуетін сезінеді және қоғам мүшесі ретінде өз рөлін түсіне бастайды.

Мамандық ұғымы және оның әлеуметтік мәнісюжеты из любимых сказок: «Лисичка со скалочкой», «Мешок яблок», можно использовать как цветные образы, так и шаблоны теневого театра, например «Репка».

Баланың еңбек әлемін қабылдау ерекшеліктері

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін еңбек әлемі – үлкендердің қызық әрі құпияға толы өмірі. Олар ересектерді бақылап, «олар қалай жұмыс істейді?», «неге адамдар әртүрлі рөл атқарады?» деген сұрақтарға өз бетінше жауап іздей бастайды. Баланың еңбек туралы алғашқы түсінігі еліктеу, бақылау және ойын арқылы қалыптасады. Сондықтан мамандықтарды таныстыру – бала санасының табиғи даму процесін дұрыс арнаға бағыттаудың ең тиімді жолы.

Баланың қабылдауы - эмоция мен қиялдың қосындысы.

Балалар еңбек әрекетін нақты фактілермен емес, эмоциямен қабылдайды. Мысалы, өрт сөндірушінің батылдығы, дәрігердің мейірімділігі, мұғалімнің ақылдылығы бала санасында ерекше әсер қалдырады. Олардың көбі өзіне ұнаған мамандыққа тек сыртқы

белгілеріне қарап еліктейді: ақ халат, бас киім, құрал-жабдықтар, формалар - бәрі бала үшін фантазия әлемінің есігі. Сондықтан еңбек туралы түсінік көбіне рөлдік ойын арқылы қалыптасады. Бала біреудің құралына немесе әрекетіне қарап емес, сол мамандықтың бейнесіне қарай тартылады. Бұл ерекшелікті педагог міндетті түрде ескеруі тиіс.

Психологтардың айтуынша, мектепке дейінгі жаста ойын - ең басты дамытушы құрал.

Бұл кезеңде «ойын» мен «еңбек» арасындағы шекара айқын емес. Балаға жұмыстың шаршауы немесе қиындығы емес, оның мәні қызық. Мысалы, үй жинау оған міндет болып көрінуі мүмкін, бірақ «тазалық қызметкері» рөлінде ойнау - қызықты тәжірибе. Сондықтан еңбек әрекетін ойынға айналдыру - педагогтың міндеті. Егер бала құрылысшы болғысы келсе, алдына текшелерді қойсаңыз - ол бірден өз рөлін қабылдап, үй сала бастайды. Егер дәрігер болғысы келсе, ойыншық тыңдағышты алып, айналасындағы балаларға диагноз қоя бастайды.

Бала еңбек әлемін қабылдағанда үш табиғи механизм іске қосылады

Еліктеу механизмі

Баланың қабылдауындағы ең күшті фактор - үлкендерге еліктеу. Балалар жақын адамдарды бақылап, олардың әрекетін ойынға көшіреді. Мұнда тәрбиешінің немесе ата-ананың үлгісі шешуші рөл атқарады.

Символдық ойлау

Балалар нақты затты емес, оның символын қолданады: қасық микрофонға, кітап компьютерге, таяқ – дәрігер тыңдағышына айнала алады. Бұл олардың қиялдау қабілетін дамытады.

Рөлдік ассоциация

Бала белгілі бір мамандықты өзіне жақын қасиеттер арқылы қабылдайды. Мейірімді бала дәрігерге еліктейді, белсенді бала - жүргізушіге, шығармашыл бала - аспазға немесе суретшіге ұқсап көргісі келеді.

Ересек адам мамандықты міндет пен жауапкершілік деп қабылдаса, бала оны қызық оқиға ретінде көреді. Баланың санасында:

- мұғалім - «қызық әңгімелер айтатын адам»,
- дәрігер - «ауырып қалғанда көмектесетін адам»,

– өрт сөндіруші - «бір сәтте құтқаруға келетін қаһарман».

Осы эмоционалды образ арқылы мамандық туралы алғашқы көзқарас қалыптасады.

Баланың еңбек әлеміне қызығушылығы «неге?» сұрағымен басталады

Мектепке дейінгі жас - сұрақтардың ең көп қойылатын кезеңі. Бұл - баланың танымдық белсенділігінің күшеюін көрсетеді.

«Неге мұғалім тақтаға жазады?»

«Неге дәрігер ақ халат киеді?»

«Өрт сөндіруші неге сумен шашады?»

«Аспаз тамақты неге таразымен өлшейді?»

Міне, дәл осы сұрақтар баланың еңбек әлемін зерттей бастағанын білдіреді. Педагог осы мүмкіндікті тиімді пайдалану керек: әр сұрақ - түсіндіруге, қызықты рөл ойнауға, тәжірибе жасауға себеп.

Сурет қойылатын орын: «Баланың сұрақ қойып тұрған сәті»

Еңбек туралы түсінік балаға:

– жауапкершілікті;

– ынтымақтастықты;

– адамдардың еңбегін бағалауды;

– мейірімділік пен жанашырлықты;

– тәртіп пен ұқыптылықты үйретеді.

Мысалы, бала «дәрігер» рөлін ойнаса, ол басқаларға көмектесу қажеттілігін сезінеді. «Құрылысшы» ойынында – табандылық пен шыдамдылық мәнін түсінеді. «Аспаз» рөлінде - ұқыптылықты үйренеді.

Баланың еңбек әлемін қабылдауы - табиғи, эмоционалды, ойынға негізделген және қиялмен өрілген процесс. Осы ерекшеліктерді дұрыс пайдаланған тәрбиеші баланың қызығушылығын оятып қана қоймай, оның тұлғалық дамуына ықпал етеді. Мамандықтар әлемі балаға өмірдің әртүрлі рөлдерін байқап көруге, өзін тануға, өзіне сенім артуға және қоғамдағы өз орнын болашақта елестетуге мүмкіндік береді.

Рөлдік модельдер: бала кімге еліктейді және неге?

Баланың дамуындағы ең маңызды тетіктердің бірі - еліктеу. Психологтар «баланың ең алғашқы тілі – еліктеу тілі» дейді. Яғни, бала тындап емес, көріп үйренеді. Ол үлкендердің әрекетін көшіріп, оны өз ойын әлеміне енгізеді. Сол себепті рөлдік модельдер - баланың тұлғалық дамуында шешуші рөл атқаратын психологиялық механизм. Еліктеу - бұл жай ғана қайталау емес. Балалар белгілі бір адамға

таңданып, оның әрекетін өз санасында «идеал» ретінде қалыптастырып, сол адамдай болуға тырысады. Бұл үдеріс мамандық таңдау мен әлеуметтік рөлді түсінудің ең алғашқы қадамы болып саналады.

Мектепке дейінгі жаста бала үшін шынайы рөлдік модель - оның күнделікті көретін адамдар.

Ата-ана – алғашқы және ең ықпалды рөлдік модель

Егер анасы аспаз болса - бала да «ас пісіруді» ойнайды.

Әкесі жүргізуші болса - бала да рөлге отырып, «көлік жүргізеді».

Балалар ата-анасының мамандығын ерекше мақтанышпен қабылдайды. Бұл олардың эмоциялық жақындығымен байланысты: бала жақсы көретін адамның қызметіне де сүйсінеді.

Сурет қойылатын орын: «Әкесімен бірге ағаш шегелеп жатқан бала»

Тәрбиеші – екінші маңызды модель

Балабақшада балалар тәрбиешіні «үлкен әлемге жол көрсетуші» ретінде қабылдайды. Тәрбиешінің сүйкімділігі, сабырлылығы, әділдігі - бәрі бала санасында көшіріледі.

Тәрбиеші оны мақтаса - бала сол рөлді жиі ойнай бастайды. Тәрбиеші рөлдік ойындарды қызық ұйымдастырса - балалар жаңа рөлдерге тез үйренеді.

Еліктеудің психологиялық себептері әр балада әртүрлі көрінуі мүмкін. Бірақ жалпы бірнеше фактор анық байқалады:

Батылдыққа еліктеу

Өрт сөндірушілер, полиция қызметкерлері, әскери адамдар - балалар үшін батырлықтың символы. Бала қауіпке қарсы тұрған адамның әрекетіне қызығып, өзін сол рөлде көргісі келеді.

Мейірімділікке еліктеу

Дәрігерлер, медбикелер, тәрбиешілер - мейірімділіктің үлгісі. Бала жанашырлықты жақсы көретіндіктен, бұл мамандықтарды таңдайды.

Шығармашылыққа еліктеу

Суретшілер, әншілер, аспаздар, дизайнерлер - баланың қиял әлеміне жақын. Олар бояумен, дыбыспен, пішінмен жұмыс істейтіндіктен, бала үшін ерекше қызық көрінеді.

Билік пен жауапкершілікке еліктеу

Мұғалімдер, дәрігерлер, басшылар - шешім қабылдайтын рөлдер. Балалар өзін «басқаратын» адам ретінде көруді қалайды, сол себепті тақтаға шығып, мұғалім болып ойнауға құмар.

Әдемі формасы бар мамандықтар

Балалар формаға қатты еліктейді.

Ақ халат, өрт сөндіруші костюмі, полиция киімі, аспаз бас киімі сияқты аксессуарлар бала назарын бірден тартады.

Еліктеу арқылы бала өзін-өзі тануды үйренеді.

Мысалы:

– Белсенді, қимылды жақсы көретін бала - жүргізуші немесе құтқарушы рөлін жиі ойнайды.

– Сөзге шешен бала - мұғалім рөлін таңдайды.

– Ұқыпты, қолымен жасауға бейім бала - аспаз немесе құрылысшы рөлін таңдауы мүмкін.

Бұл рөлдер педагогке баланың мүмкін болар әлеуетін танытуға жақсы мүмкіндік береді.

Сурет қойылатын орын: «Балалар мұғалім, дәрігер, құрылысшы рөлінде»

Балалар тек шынайы адамдарға ғана емес, мультфильм және ертегі кейіпкерлеріне де еліктейді.

Тәрбиеші баланың еліктейтін рөлін байқаса, оны қолдап, дамытып және кеңейтіп отыруы керек. Мысалы:

– егер бала дәрігер рөлін ойнаса - рөлге мини-сценарий құру;

– құрылысшыны ойнаса - текшелерден нақты «жоба» жасау;

– мұғалім болғысы келсе - оған «шағын сабақ» жүргізуге мүмкіндік беру.

Бұл баланың өзіне деген сенімін арттырады.

Рөлдік модельдер - баланың дамуындағы шешуші механизм. Ол кімге еліктесе, болашақта соған ұқсас мінез, қызығушылық немесе кәсіби талпыныс қалыптасуы

мүмкін. Сондықтан мамандықтарды таныстыруда рөлдік модельдерді дұрыс ұйымдастыру - тәрбиеші жұмысының ең маңызды бөлігі болып табылады.

Ерте жаста кәсіби бағдарлаудың психологиялық негіздері

Ерте жастағы кәсіби бағдарлау - баланың тұлғалық қалыптасуында ерекше орын алатын психологиялық және педагогикалық процесс. Бұл кезеңде бала тек ойнамайды, сонымен қатар қоршаған ортаны зерттеп, әртүрлі мамандықтардың рөлін байқап, өз болашағын елестете бастайды. Кәсіби бағдарлаудың ең алғашқы белгілері 3 жастан бастап көріне бастайды, ал 5–6 жас аралығы - бала қызығушылығы тұрақтана түсетін кезең.

Психологтар балаларда кәсіби бағдардың бастамасы **қалыптасатын ең ерте кезең** - мектепке дейінгі шақ екенін атап өтеді. Себебі дәл осы кезеңде баланың қиялы дамып, рөлдік ойынға белсенді қатысуы оның болашақта кім болғысы келетінін анықтаудың алғашқы қадамына айналады.

Баланың кәсіби бағдарлануын анықтайтын психологиялық механизмдер

Еліктеу механизмі. Балалар өзіне жақын, жақсы көретін адамдарға еліктейді - ата-ана, тәрбиеші, аға-әпкелері немесе мультфильм кейіпкерлері.

Қиял мен символдық ойлау. Бала үшін мамандық - нақты еңбек емес, қиялдағы кейіпкер рөлі. Ол соны ойын арқылы тәжірибе етеді.

Эмоциялық әсер. Қай мамандық балаға эмоционалды жағынан ұнаса, соған жиірек еліктейді. Мысалы, батылдық - өрт сөндіруші, мейірімділік - дәрігер.

Табиғи қабілет пен темперамент. Белсенді бала - жүргізуші, шыдамды бала - құрылысшы, сыпайы бала - мұғалім рөлін ойнауы әбден мүмкін.

Жас ерекшелігіне қарай кәсіби бағдарланудың даму сатылары

Төмендегі кесте ерте жастағы балалардың мамандықтарды қалай қабылдайтынын, қандай рөлдерге еліктейтінін және жасқа байланысты қызығушылық деңгейін көрсетеді.

Кесте 1 - Баланың жасына қарай кәсіби бағдарланудың психологиялық сипаттамасы

Жас кезеңі	Психологиялық ерекшелігі	Мамандыққа қызығушылығы	Рөлдік модельдер
3–4 жас	Қиял күшейеді, заттарды символға айналдыра алады	Мамандық атауларын жай қызық ретінде қабылдайды	Ата-ана, тәрбиеші, мультфильм кейіпкерлері
4–5 жас	Әлеуметтік рөлдерге ену белсенді	Рөлдік ойындарға жиі қатысады, мамандық әрекетіне еліктейді	Дәрігер, аспаз, сатушы, құрылысшы
5–6 жас	Логикалық ойлау қалыптасады, себеп-салдар байланысын түсінеді	Нақты мамандыққа тұрақты қызығушылық білдіре бастайды	Мұғалім, өрт сөндіруші, полиция, көлік жүргізуші
6–7 жас	Өзіндік пікір қалыптасады, таңдауы айқындалады	«Өскенде кім болатынын» айта бастайды	Адамгершілік құндылығы жоғары мамандықтар

Статистикалық мәліметтер мен талдау

Педагогикалық зерттеулерге сәйкес:

– балалардың **70%-ы** мамандыққа қызығушылықты 4–5 жасында ойын арқылы қалыптастырады;

– **45%-ы** ата-анасының мамандығына еліктейді;

– **80%-ы** рөлдік ойындар кезінде болашақтағы мамандығы туралы алғашқы ойларын білдіреді;

– **5–6 жастағы балалардың 60%-ы** өзіне ұнайтын мамандықты атап бере алады;

– **Баланың 50%-дан астамы** мамандықтар туралы білімді мультфильм, суреттер және ойындар арқылы алады.

Бұл көрсеткіштер ерте жаста кәсіби бағдарлаудың маңыздылығын дәлелдеп қана қоймай, оның табысты жүзеге асуы үшін ойын әдістерінің тиімді екенін көрсетеді.

Психологиялық теориялар негізіндегі талдау

Л.С. Выготский

Ойын - баланың жетекші әрекеті. Рөлдік ойын кезінде бала шынайы өмірді модельдеп, әлеуметтік рөлдерді игереді. Дәл осы сәтте мамандық туралы алғашқы түсінік пайда болады.

Э. Эриксон

5–7 жас - «талпыныс vs. төмендік» кезеңі. Бала өзін маңызды рөлде көруге талпынады. Егер ол өз рөлінде табыс сезінсе - тұлғалық сенімі қалыптасады.

Ж. Пиаже

Бұл кезең - символдық ойлаудың дамуы. Бала мамандықтың шынайы әрекетін емес, оның негізгі символын түсінеді.

А.Н. Леонтьев

Баланың психикалық дамуы әрекет арқылы жүреді. Сондықтан кәсіби бағдарлау ойын әрекетімен үйлесуі тиіс.

Ерте кәсіби бағдарлаудың педагогикалық маңызы

- Баланың өзін-өзі тануына мүмкіндік береді.
- Құндылықтарды қалыптастырады: еңбекқорлық, жауапкершілік, ынтымақтастық.
- Танымдық қабілеттерді дамытады: сұрақ қою, бақылау, қорытынды жасау.
- Әлеуметтік бейімделуді жеңілдетеді.
- Баланың болашақ қызығушылығын анықтауға көмектеседі.

Ерте жаста кәсіби бағдарлау - баланың тұлғалық дамуының табиғи әрі қажетті бөлігі. Бала еңбек әлемін ойын арқылы зерттей отырып, қоғамдағы рөлдерді түсініп, өзінің болашақ бейнесін қалыптастырады. Жас ерекшелігіне сай ұйымдастырылған бағдарлау жұмыстары мақсатты түрде жүргізілсе, бала өз әлеуетін дұрыс бағытта дамыта алады.

Ойын арқылы мамандықты тану: теориялық тұрғы.

Ойын - мектепке дейінгі жастағы баланың негізгі дамытушы әрекеті. Педагогика мен психология ғылымдарында ойынның рөлі ерекше атап көрсетіледі, себебі дәл осы әрекет арқылы бала қоршаған ортаны танып, әлеуметтік тәжірибені меңгереді, түрлі рөлдерге еніп, мамандықтардың мәнін түсіне бастайды. Мамандықтарды ойын арқылы таныстыру - мектепке дейінгі ұйымдарда ең нәтижелі, ғылыми тұрғыда дәлелденген әдіс.

Л.С. Выготский ойынның бала дамуындағы маңызын ерекше атап өткен. Оның пікірінше, ойын - баланың қиялы мен шынайы өмір арасындағы көпір. Бала өзі естіп-көрген ақпаратты ойын барысында жаңаша құрып, оны іс-әрекетке айналдырады. Бұл - мамандықтарды меңгеруде өте маңызды процесс. Мысалы, бала дәрігер рөлін ойнағанда тек әрекетті қайталамайды, ол сол мамандықтың мәнін түсінуге қадам жасайды.

Ж. Пиаженің когнитивтік даму теориясында да ойын - баланың символдық ойлауын дамытатын құрал ретінде қарастырылады. Мамандыққа қатысты ойындарда бала затты символ ретінде пайдаланады: таяқ - дәрігер тыңдағышына, текше - пешке, қуыршақ - науқасқа айнала алады. Осы символдық трансформация арқылы бала мамандыққа тән әрекеттерді «интеллектуалды схема» ретінде меңгереді.

А.Н. Леонтьев іс-әрекеттік көзқарасында ойын баланың жетекші әрекеті ретінде қарастырылады. Балалар ойын барысында түрлі мотивтерді орындайды, яғни әрекетті мақсатқа бағыттайды. Мамандыққа еліктеу - осы мотивтердің бірі. Егер бала «өрт сөндіруші» ойынында отты сөндірсе, бұл оның рөлді түсінуін ғана емес, мақсат қою қабілетінің дамуын білдіреді.

Мамандықты ойын арқылы танудың негізгі механизмдері

Рөл қабылдау

Бала өз таңдаған рөлін толық қабылдайды. Бұл рөл оған белгілі бір мінез-құлық моделін, сөйлеу үлгісін және эмоциялық күйді үйретеді. Мамандықты түсіну осы рөлдік тәжірибе арқылы қалыптасады.

Әлеуметтік өзара әрекет

Ойын - әлеуметтік процесс. Бір бала «дәрігер» болса, екіншісі «науқас» болады, үшіншісі «медбике» рөлін атқарады. Осылайша балалар мамандықтар арасындағы өзара байланысты түсінеді.

Мамандыққа тән әрекеттерді модельдеу

Әр мамандықтың өзіндік құралдары мен әрекеттері бар. Ойын барысында бала сол әрекеттерді модельдейді: дәрігер тыңдайды, құрылысшы салады, аспаз кеседі. Бұл модельдеу - кәсіби әлемді танудың алғашқы қадамы.

Құндылықтарды қабылдау

Ойын барысында бала мамандықтың артында тұрған адамгершілік қасиеттерін қабылдайды. Мысалы:

- дәрігер - мейірімділік;
- өрт сөндіруші - батылдық;
- мұғалім - білімділік;
- аспаз - ұқыптылық.

Осылайша ойын тек білім емес, құндылықты да сіңіреді.

Қиялды дамыту

Ойын барысында бала өз болашағын елестетуі мүмкін. «Мен осылай істей аламын», «Мен де осы сияқты боламын» деген іштей сенім мамандықты танудың терең психологиялық механизмі болып табылады.

Ойынның педагогикалық артықшылықтары

- оқыту табиғи түрде жүреді;
- бала белсенді субъект рөлінде болады;
- эмоциялық қатысу жоғары;
- ақпарат жеңіл еске сақталады;

- балалар әлеуметтік қарым-қатынасқа түседі;
- өзіндік идеялар мен шығармашылық белсенділік артады.

Ойын - мамандықты танудың ең өміршең, тиімді әрі ғылыми негізделген әдісі. Ол баланың қиялын дамытады, әлеуметтік рөлдерді түсінуге мүмкіндік береді, мамандықтың мәнін тек сөз арқылы емес, әрекет арқылы меңгертеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда мамандықтарды таныстыру жұмысы міндетті түрде ойын әрекетіне негізделуі тиіс.

Мамандыққа қатысты сөздік қорды дамыту әдістері

Мектепке дейінгі жастағы балалардың тіл дамыту жұмысы - олардың жалпы танымдық дамуының негізі. Мамандықтар тақырыбына байланысты сөздік қорды қалыптастыру - баланың қоршаған ортаны түсіну қабілетін арттыратын, әлеуметтік рөлдерді меңгеруге көмектесетін маңызды әдістемелік бағыт. Бұл процесс жүйелі, қызықты және әрекетке бағытталған болуы тиіс, өйткені баланың сөздік қоры ойын, тәжірибе, еліктеу және қарым-қатынас арқылы белсенді түрде дамиды.

Мамандықтар туралы сабақтарда балаларға жаңа сөздер мен сөз тіркестері арнайы педагогикалық жоспарға сай беріледі. Мысалы:

- дәрігер, тыңдағыш, дене қызуы, емдеу;
- аспаз, тағам, қасық, пісіру;
- құрылысшы, кірпіш, балға, шеге;
- өрт сөндіруші, шланг, көмек, қауіпсіздік.

Жаңа сөз әрдайым нақты әрекетпен немесе көрнекілікпен байланысты болуы керек. Балалар сөзді естігенде бірден көз алдына бейне пайда болса, ол есте тез сақталады.

Суреттер, макеттер, ойыншық құралдар, киім элементтері - барлығы сөздік қорды кеңейтудің ең тиімді тәсілдерінің бірі. Мысалы, дәрігер сөмкесі, құрылысшы каскасы немесе аспаздың ожауы арқылы бала жаңа сөзді практикалық әрекетпен байланыста меңгереді.

Көрнекілік арқылы бала:

- затты көреді;
- ұстайды;
- оның қызметін түсінеді;
- сол заттың атауын сенімді айта алады.

Сөздің есте сақталуы үшін бұл әдіс өте тиімді.

Рөлдік диалогтар және шағын көріністер

Балаларға қарапайым диалог үлгілерін беру сөздік қорды белсенді қолдануға мүмкіндік жасайды.

Мысалы:

- «Дәрігер, менің ішім ауырып тұр.»
- «Мен сізді тыңдап көрейін.»
- «Аспаз, бүгін қандай тағам дайындаймыз?»
- «Құрылысшы, үйдің іргесін қалай саламыз?»

Ойын барысында балалар мамандыққа тән сөздерді еркін қолдана бастайды. Бұл - сөздік қорды белсенді ету әдісінің ең нәтижелі формасы.

«Кім не істейді?» логикалық ойыны

Бұл әдіс арқылы бала мамандық пен әрекетті байланыстыруды үйренеді.

Мысалы:

- Мұғалім - оқытады.
- Дәрігер - емдейді.
- Құрылысшы - салады.
- Аспаз - пісіреді.

Ойынның жеңілдігі мен қызықтылығы балаларды белсенді қатысуға ынталандырады.

Тілдік карточкалар, домино және классификация тапсырмалары

Тілдік домино, сөздер мен суреттерді сәйкестендіру, карточкаларды тақырып бойынша топтастыру - сөздік қорды дамытуда өте тиімді әдістер.

Мысалы, бала карточкаларды былай бөледі:

- медициналық құралдар;
- құрылыс заттары;
- асхана заттары;
- көлік түрлері.

Бұл танымдық ойлау мен сөздік байланысты қатар дамытады.

Қайталау және күнделікті сөйлеуде қолдану

Жаңа сөздерді бекіту үшін оларды күнделікті өмірде қолдану маңызды. Тәрбиеші күнделікті режимдік сәттерде мамандыққа қатысты сөздерді енгізе алады:

- «Аспаздың дайындаған таңғы асы дайын.»
- «Міне, құрылысшы сияқты еденді таза ұстайық.»
- «Дәрігер сияқты мұқият болайық.»

Бұл әдіс сөзді «оқу материалы» емес, «өмірлік тәжірибе» ретінде бекітеді.

Мамандыққа қатысты сөздік қорды дамыту - мектепке дейінгі баланың жалпы тілдік, әлеуметтік және когнитивтік дамуының қуатты құралы. Жүйелі, ойын арқылы және рөлдік әрекеттермен жүргізілген жұмыс балалардың сөздік қорын байытып қана қоймай, олардың мамандықтар әлеміне деген қызығушылығын арттырады, коммуникативтік қабілеттерін күшейтеді.

Тәрбиешіге арналған ғылыми-әдістемелік тұжырымдар

Мамандықтар әлемін мектепке дейінгі ұйымдарда таныстыру - тек ойын тақырыбы ғана емес, баланың тұлғалық дамуына әсер ететін, оның болашақ әлеуетін айқындайтын маңызды педагогикалық процесс. Тәрбиеші бұл бағытты сапалы ұйымдастыру үшін ғылыми негізделген, тәжірибеде дәлелденген әдістерді меңгеруі қажет. Төменде мамандықтарды таныстыруға арналған ең тиімді ғылыми-әдістемелік тұжырымдар жүйеленіп беріледі.

Мамандықтар тақырыбындағы жұмыс балаға дайын ақпарат беру емес, оны тәжірибе арқылы өзінше ашуға мүмкіндік жасауға негізделеді. Сондықтан тәрбиеші:

- баланың ойынға еркін енуіне жағдай жасайды;
- бағыт береді, бірақ ойын логикасын бұзбайды;
- рөлдерді таңдау еркіндігін қолдайды;
- қажет жерде жұмсақ түрде үлгі көрсетеді;
- балалардың бастамаларын мақұлдап, дамытуға көмектеседі.

Бұл тәсіл Выготскийдің «жақын даму аймағы» теориясына сәйкес: *тәрбиеші балаға толық жауапкершілік бермейді, бірақ оның дамуына арналған қолдауды уақытында көрсетеді.*

Мамандықтарды таныстыру тек тіл дамыту немесе қоршаған ортамен танысу саласымен шектелмеуі тиіс. Тәрбиешінің басты міндеті - барлық білім салаларын байланыстыру.

Мысалы:

- құрылысшы тақырыбын математикада - пішіндер арқылы;
- дәрігер тақырыбын қауіпсіздік сабақтарында;
- аспаз тақырыбын еңбек әрекетінде;
- жүргізуші тақырыбын қозғалыс ойындарында қолдануға болады.

Интеграцияланған сабақтар балалардың есте сақтауын арттырады, сөздік қорын байытады, мамандықты терең түсінуге көмектеседі.

Мамандықтар туралы білім бала санасына рөлдік ойын арқылы терең сіңеді. Сондықтан тәрбиеші:

- әр мамандыққа жеке ойын ортасын ұйымдастыруы;
- құрал-жабдықтарды қолжетімді етуі;
- ойынға арналған мини-сценарий әзірлеуі;
- рөлдерге теңдей мүмкіндік беруі;
- ойыннан кейін талқылау ұйымдастыруы қажет.

Ойыннан кейінгі талқылау - баланың рефлексиясын, сөйлеу қабілетін дамытатын маңызды кезең.

Мысалы: «Дәрігер не істеді?», «Құрылысшы үйді қалай салды?», «Өрт сөндіруші қалаға қалай көмектесті?»

Сондықтан тәрбиеші:

- мамандыққа тән құралдарды көрсету (ойыншық немесе шынайы);
- әр құралдың атауын айту;

- қауіпсіздік ережесін түсіндіру;
- затты әрекетте қолдануды көрсетуі тиіс.

Бұл - баланың сөздік қорын да, практикалық түсінігін де күшейтетін әдіс.

Сюжеттік сабақтар мамандықты бір күндік сценарий бойынша меңгеруге мүмкіндік береді.

Мысалы:

- «Дәрігер күні»
- «Өрт сөндіру қызметі»
- «Шаштараз жұмысы»
- «Асхана шеберханасы»

Сюжеттік сабақтың артықшылығы - бала бірнеше рөлді бірден байқап көреді, логикалық байланыстарды түсінеді, қоғамдағы еңбек тізбегін көре алады.

Әр бала - қайталанбас тұлға. Сондықтан тәрбиеші:

- темпераментін,
 - қызығушылығын,
 - мінез ерекшелігін,
 - сөйлеу деңгейін,
 - ойынға қатысу белсенділігін
- ескеріп жұмыс жасауы қажет.

Кей балалар батыл рөлдерге ұмтылады (өрт сөндіруші, жүргізуші); кейбірі мейірімді рөлдерді таңдайды (дәрігер, тәрбиеші); ал кейбірі техникалық немесе

шығармашылық ойындарға бейім. Бұл баланың ішкі әлеуетінің белгісі.

Мамандықтарды таныстыру тек балабақшада басталып, үйде жалғасуы тиіс.

Тәрбиеші ата-анамен бірлесіп:

- «Ата-анамның мамандығы» шағын презентациясын;
- мамандықтар көрмесін;
- бір күндік «қонақ-маман» кездесуін;
- шағын экскурсияларды ұйымдастыра алады.

Бұл баланың шынайы еңбек әлемімен байланысын күшейтеді.

Мамандықтарды таныстыру барысында тәрбиешінің тілі анық, дұрыс және үлгі боларлықтай болуы қажет. Балалар көбіне ересектердің сөйлеуін қайталайды, сондықтан тәрбиеші өз сөзін:

- нақты,
- түсінікті,
- бай сөздермен,
- кәсіби терминдерге қолжетімді түсініктеме бере отырып ұйымдастыруы керек.

Тәрбиеші - баланың мамандықтар әлеміне ашылатын алғашқы жетекшісі. Оның жұмысы тек ақпарат берумен шектелмейді; ол ойын арқылы баланың тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады, әлеуетін ашады, өз рөлін табуға мүмкіндік береді. Ғылыми-әдістемелік тұжырымдарды жүйелі қолданған тәрбиеші мамандықтар тақырыбын баланың ішкі мотивациясын оятатын қызықты, мәнді және дамытушы процесс деңгейіне көтере алады.

Балаларға мамандықтырды таныстыру бойынша ойындар:

«ҚҰТҚАРУШЫЛАР ҚАЛАСЫ»

Мақсаты: Балалардың батылдық, шапшаңдық, бір-біріне көмектесу дағдыларын дамыту; өрт сөндіруші мен құтқарушы мамандығын таныстыру.

Ойынның мазмұны: Тәрбиеші ойын алаңын шағын «қала» ретінде ұйымдастырады: бір жерде үй-макет,

бір жерде ағаштар, жол қиылысы, ойыншық көліктер қойылады. «Қалада төтенше жағдай болды!» - деп тәрбиеші белгі береді. Бір жерде «өрт шықты», екінші жерде «мысық ағаштан түсіп кете алмай қалды», үшінші жерде «жарақат алған адам көмекке мұқтаж». Балалар өрт сөндіруші, құтқарушы, полиция рөлдерін бөлісіп алады. Өрт сөндірушілер су шашатын ойыншық құралмен «өртті сөндіреді», құтқарушылар баспалдақ арқылы мысықты түсіреді, полиция жолды жабады. Әр әрекет барысында балалар «Тез көмектесейік!», «Жолды босатыңыз!» сияқты фразаларды қолданады. Ойын соңында барлық кейіпкерлер қаланы құтқарғаны үшін мадақталады.

«ЕМХАНАҒА ҚОШ КЕЛДІҢІЗ!»

Мақсаты: Балалардың мейірімділік, эмпатия, тілдік қарым-қатынас дағдысын дамыту; дәрігер мамандығының ерекшелігін түсіндіру.

Ойынның мазмұны: Ойын бұрышында шағын «емхана»

ұйымдастырылады: үстел - тіркеу орны, ойыншық термометр, тыңдағыш, таңғыш, дәрілер макеті қойылады. Балалар «дәрігер», «медбике», «тіркеуші» және «науқас» рөлдерін алады. Тіркеуші: «Сіздің атыңыз кім? Қандай шағымыңыз бар?» – деп қабылдайды. Дәрігер әр баланы тыңдап, «температура өлшейді», «дәрі жазып береді». Медбике таңғыш орап, «витамин» береді. Тәрбиеші балаларға науқастың көңілін көтеру үшін жылы сөз айту керектігін ескертеді. Балалар: «Сіз тез жазыласыз», «Бәрі жақсы болады» деген сөздерді қолданады. Ойын балалардың сөйлеу мәдениетін, жанашырлығын арттырады және дәрігер еңбегін түсінуге көмектеседі.

«АСПАЗДАР ШЕБЕРХАНАСЫ»

Мақсаты: Балалардың ұқып-тылық, шығармашылық және ұжымдық әрекет дағдыларын дамыту; аспаз мамандығының маңызын түсіндіру.

Ойынның мазмұны: Ойын алаңы «ассхана» болып ұйымдастырылады: алжапқыштар, ойыншық жемістер, көкөністер, ыдыстар, қасықтар, табақтар қойылады. Балалар бірі - аспаз, бірі - көмекші аспаз, бірі - даяшы болады. Аспаз мәзір ойлап табады: «Бүгін біз жемісті салат дайындай-

мыз!» немесе «Біз мейрамхана ашамыз!». Балалар жемістерді турап, ыдыстарға салады, даяшы тапсырыс қабылдайды: «Сізге не дайындаймыз?». Тәрбиеші асхана ережесін түсіндіреді: таза қол, ұқыпты жұмыс, бір-біріне көмектесу. Тамақ дайын болған соң балалар «меймандарға» ұсынады. Бұл ойын қиялды, тәртіпті, еңбек дағдысын дамытады.

«ҚҰРЫЛЫСШЫЛАР ҚАЛАШЫҒЫ»

Мақсаты: Балалардың кеңістікті елестету, логикалық ойлау, қол моторикасын дамыту; құрылысшы мамандығымен таныстыру.

Ойынның мазмұны: Балаларға түрлі құрылыс текшелері, балғамакет, кірпіш үлгілері, шұқыр қазатын ойыншықтар беріледі. Тәрбиеші тапсырма береді: «Бізге

жаңа көпір керек!», «Қаланы көркейту үшін жаңа үй салайық!». Балалар алдымен жоспар құрады: үйдің терезесі, есігі, шатыры қандай болады? Көпірдің тіреуі қайда тұрады? Содан кейін бірге жұмыс істеп, құрылыс нысанын құра бастайды. Ойын барысында балалар «Мынаны ұстап тұр!», «Шатырды биігірек жасайық!», «Нық тұрсын!» деген фразаларды қолданады. Соңында олар салған ғимаратты талқылап, оның не үшін қажет екенін түсіндіреді. Бұл ойын балалардың инженерлік ойлауын дамытады.

ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС АРҚЫЛЫ МАМАНДЫҚТАРДЫ ТАНЫСТЫРУ ӘДІСТЕРІ «ӨРТТІ СӨНДІР!»

Мақсаты: Өрт сөндіруші мамандығын таныстыру, батылдық пен жылдамдықты дамыту.

Ойын мазмұны: Тәрбиеші алаңға түрлі түсті шеңберлер немесе конустар қояды - бұл «өрт ошақтары». Балалар шлангтың орнына көк лентаны пайдаланып, өрт сөндіруге шығады. «Өрт шықты!» деген белгі беріле сала балалар тез жүгіріп барып, лентаны шеңберге тигізіп «сөндіреді». Тәрбиеші кейде «жел тұрды!» деп айтады - балалар еңкейіп жүгіреді, «түтін күшейді!» - балалар көзін жабады. Бұл ойын әр баланы батыл әрекетке итермелейді.

«ПОШТАШЫНЫҢ ЖЕТКІЗУ МИССИЯСЫ»

Мақсаты: Пошташы мамандығын таныстыру, жылдамдық, ептік және бағытты бағдарлау дағдыларын дамыту.

Ойын мазмұны: Тәрбиеші 5–6 «үйді» белгілейді (түсті қағаз, конус немесе үстел). Балалар хат салынған конверт алады. «Пошта жеткізуші дайындалсын!» деген командамен балалар тиісті «үйлерге» жүгіріп барады. Бір балаға тапсырма қиынырақ болуы үшін «Қызыл үйден кейін жасыл үйге бар», «Соңғы хатты сары үйге жеткіз» деген бағыт беріледі. Балалар хатты дұрыс жеткізсе - «Пошта қызметкері айлығын өседі!» деп мадақталады. Бұл ойын өте көңілді өтеді.

«АСПАЗДЫҢ ҚИМЫЛДЫ АСХАНАСЫ»

Мақсаты: Аспаз мамандығына тән қозғалыстарды меңгерту, ептілікті, қиялды және командалық жұмысты дамыту.

Ойын мазмұны: Тәрбиеші балаларға «асхана тапсырмаларын» береді:

– «Сәбізді тура!» - балалар алақанын жоғары-қолының «пышақ» қозғалысымен турайды.

– «Қамыр иле!» - шеңбер жасап, қолдарын айналдырады.

– «Табаға аудар!» - секіре отырып, қолын жоғары көтереді.

– «Тез отқа жақындама!» - артқа шегінеді.

Содан соң «Дәмді сорпа жаса» деген топтық тапсырма беріледі. Әр бала бір «ингредиенттің» қимылын жасайды, бәрі бірге қимыл қозғалыспен сорпаны «дайындайды». Қимылдық асхана балаларға өте ұнайды.

«ҰШҚЫШТЫҢ ҰШУ ЖОЛЫ»

Мақсаты: Ұшқыш мамандығын түсіндіру, кеңістікті бағдарлау, үйлесімді қимыл және көңіл-күйді дамыту.

Ойын мазмұны:

Балалар екі қолын қанат секілді жайып, ұшақ болып қозғалады. Алаңда «тау», «өзен», «қону алаңы» белгіленген. Ұшқыштар дыбыс бойынша қозғалады:

– «Дауыл!» - балалар төмен түсіп, баяу жүреді;

– «Қонуға рұқсат!» - алаңдағы белгіге жүгіріп келеді;

– «Көтерілу!» - қолдарын жоғары көтеріп, секіреді.

Тәрбиеші кейде «Ұшақ бұрылсын!», «Бұлттың үстінен өт!» деген бағыт береді. Балалар өте әсерлі ойнайды - ойын қызықты әрі динамикалық өтеді.

«ДӘРІГЕРДІҢ ЖЫЛДАМ ЖЕДЕЛ КӨМЕГІ»

Мақсаты: Дәрігер және жедел жәрдем қызметінің маңызын түсіндіру, шапшаңдық пен жауапкершілікті дамыту.

Ойын мазмұны: Тәрбиеші «жарақат алған» ойыншықты немесе бір баланы (рөлдік) көрсетеді: «Жедел жәрдем шақырылды!». Балалар көліктің дыбысын салып («дин-до-лин») жүгіріп келеді. Олар пациентке жетіп, «қысым өлшейді», «жараны танады», «дәрі береді», содан соң «ауруханасына» жеткізеді. Тәрбиеші ойын барысында: «Жол бос!», «Тез көмектесу керек!», «Сақ болындар!» деп динамика береді.

Бұл ойын балаларға мейірімділік пен жауапкершілік сезімін үйретеді.

«КІМГЕ НЕ КЕРЕК?»

Мазмұны: Тәрбиеші әртүрлі құралдардың суреттерін (балға, тыңдағыш, қасық, кітап, руль, шланг) жерге орналастырады. Балаларға түрлі мамандық атаулары жазылған карточкалар таратылады: дәрігер, құрылысшы, аспаз, мұғалім, жүргізуші, өрт сөндіруші. Әр бала өзіндегі мамандық атауына сәйкес құралды тауып алуы керек. «Дәрігер тыңдағышты табады», «Өрт сөндіруші шлангты алады», «Аспаз қасық пен табақты алады».

Ойын соңында балалар неге дәл сол құралды таңдағанын түсіндіреді. Бұл ойын балалардың ойлау қабілетін күшейтеді.

«МАМАНДЫҚ ОРКЕСТРІ»

Мазмұны:

Әр мамандыққа белгілі бір дыбыс белгіленеді:

- өрт сөндіруші – «уу-уу-уу»
- дәрігер – «дин-дон»
- құрылысшы – «так-так-так»
- аспаз – «чпық-чпық» (көрекпен араластыру дыбысы)
- жүргізуші – «бип-бип»

Тәрбиеші ритм береді, ал балалар дыбыстар арқылы «оркестр» жасайды. Бір кезде тәрбиеші белгілі бір дыбысты тоқтатып, басқасын қосады - балалар тез ауысып, жаңа рөлді қабылдайды.

Бұл ойында балалар дыбысты ажыратады, рөлдерді шапшаң қабылдайды.

ЖҮМБАҚТАР ОЙЫНЫ: «КІМ ЕКЕНІН ТАП!»

Жұмбақтар:

Адамдарға ем береді,
Ауырсаң да теңгереді.
Ақ халатын киеді...

Жауабы: Дәрігер

Кірпіштерді қалайды,
Биік ғимарат салады,
Қабырғаны тұрғызар,

Жауабы: Құрылысшы

Тамақ пісірген әр күні,
Ас үй оның әлемі.
Қасық, таба - серігі...

Жауабы: Аспаз

Қиын сәтте жанында,
Отты сөндіріп алдында,
Жалынменен арпалыса,

Жауабы: Өрт сөндіруші

Балаларға білім беріп,
Үйретеді әрбір әріп,
Қоңырауға кіріп-шығып...

Жауабы: Мұғалім

Әр жұмбақты шешкен бала рөлге кіріп, бір қимыл жасайды: дәрігер тыңдайды, аспаз араластырады, шаштараз шаш қияды.

«ЖОҒАЛҒАН МАМАНДЫҚ»

Мазмұны: Тәрбиеші бөлмеге 5 мамандыққа қатысты құралдарды жасырады. Балалар тапсырма алады: «Өрт сөндірушінің құралын тап», «Аспазға керек затты тауып ал», «Мұғалімге қажетті зат қайда?»

Балалар құралды тапқан соң, ол қандай мамандыққа тиесілі екенін айтады. Осылайша іздеу, ойлау және байланыс орнату дағдылары дамиды.

«КІМНІҢ ДАУЫСЫ?»

Мазмұны:

Тәрбиеші әр мамандыққа тән дыбыстарды дауыстайды:

- «Су шаш!» - өрт сөндірушілер еңкейіп, шлангпен су шашқандай қимыл жасайды.
- «Жол бос!» - жүргізушілер руль ұстап жүреді.
- «Тындап көрейін» - дәрігер «тындағышпен» тексереді.
- «Сабақ басталды» - мұғалім тақтаға жазады.

Дыбысты бірінші таныған бала рөлді ойнап көрсетеді. Бұл ойын әсіресе белсенді балаларға қатты ұнайды.

«АСПАЗДЫҢ ЖАСЫРЫН РЕЦЕПТІ»

Мазмұны:

Тәрбиеші балаларға «құпия ингредиенттер» береді (жұмсақ ойыншық жемістер, көкөністер). Балалар көзін жауып тұрып, қолымен сипап қандай зат екенін табады. «Бұл не?» - «Алма!», «Сәбіз!»

Тапқан бала аспаз рөліне кіріп:

- «Мен алма қосылған салат жасаймын!»
- «Мен көкөніс сорпасын дайындаймын!»

деп қиялдан рецепт ойлап табады.

Бұл ойын балалардың сезіну, елестету, сөйлеу дағдыларын дамытады.

«ТЕЗ КӨМЕККЕ КЕЛ!»

Мазмұны: Тәрбиеші бөлмеде «жарақат алған» бірнеше ойыншықты орналастырады. Балалар жедел жәрдем қызметкерлері болып, белгілерді тыңдап жүгіреді:

- «Қызыл аймақ!»
- «Сары аймақ!»
- «Жасыл аймақ!»

Балалар тиісті түске жетіп, ойыншыққа «көмек көрсетеді»: таңғыш орайды, «дәрі береді», көшіріп әкеледі. Бұл ойын жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

«МАМАНДЫҚТЫ КИІМІНЕН ТАП»

Мазмұны:

Тәрбиеші балаларға әртүрлі киімдердің бөліктерін көрсетеді: каска, алжапқыш, ақ халат, формалы бас киім, орамал. Балалар әр бөліктің қай мамандыққа тән екенін айтады.

Екінші кезеңде тәрбиеші әр киімді араластырып:

– «Ақ халат + қасық = ?»

– «Каска + кітап = ?»

деп қызықты комбинациялар береді.

Балалар күлкілі жауап айтып, кейін нақты мамандықты табады.

«КІМ НЕ ІСТЕЙДІ?» ҚИМЫЛДЫ ОЙЫНЫ

Мазмұны:

Тәрбиеші мамандықтарды атайды, ал балалар сол рөлге тән қимылды жасайды:

– «Өрт сөндіруші» - су шашады;

– «Құрылысшы» - балғамен соғады;

– «Аспаз» - араластырады;

– «Дәрігер» - тексереді.

Бір кезде тәрбиеші шатастыру үшін:

– «Мысық!»

– «Жаңбыр!»

деп айтады.

Балалар шатасқанда ойын қызыққа толады.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМА: «МАМАНДЫҚТЫҢ ІЗІН САЛ»

Мазмұны:

Тәрбиеші балаларға губка, жіп, штамп түріндегі материалдарды береді. Тақтада әр мамандықтың «іздері» көрсетіледі:

– өрт сөндірушінің шланг ізі,

– жүргізушінің доңғалақ ізі,

– құрылысшының балға ізі,

– аспаздың қасық ізі.

Балалар әр ізді бояуға батырып, ақ қағазға қайта салып көреді. Бұл процесс оларға мамандықтың «ізі» қандай болатынын бейнелеуге көмектеседі. Тәрбиеші:

– «Дәрігердің ізі қандай?»

– «Аспаздың қандай құралынан із қалады?»

деген сұрақтар арқылы ойландырады.

Балалар тек қол еңбегін емес, мамандық ерекшелігін де түсінеді.

«ДЕМОНСТРАЦИЯЛЫҚ ЧЕМОДАН»

Мазмұны:

Тәрбиеші алдына үлкен чемодан қояды. Оның ішіне мамандықтарға тән құралдар салынған:

- стетоскоп,
- қасық,
- пластик балға,
- рулетка,
- өрт сөндіргіштің кішкентай макеті.

Балалар шеңберге отырып, чемоданнан кезекпен құрал алады. Құралды алған бала оны не үшін қолданатынын айтады және сол мамандыққа тән қимылды көрсетеді.

Тәрбиеші күрделендіру үшін:

- «Бұл құрал жоғалған, қай мамандыққа апарамыз?»
- «Құралды дұрыс қолданбасақ не болады?»

сияқты сұрақтар береді.

Балалар көрнекілікті көріп, ұстап, түсіндіру арқылы тәжірибелік білім алады.

КОЛЛАЖ ЖАСАУ ОЙЫНЫ: «МАМАНДЫҚТАР ӘЛЕМІ»

Мазмұны:

Әр балаға журналдар, түрлі түсті қағаздар, желім, қайшы беріледі. Олар журналдан адамдар, заттар, құралдар суреттерін қиып алады. Кейін өздері таңдаған мамандыққа байланысты үлкен плакат жасайды:

- «Дәрігер кабинеті»,
- «Асхана»,
- «Құрылыс алаңы»,
- «Әуежай»,
- «Өрт сөндіру бекеті».

Әр бала өз жұмысын қорғап, «Мен бұл мамандықты неге таңдадым?» деп түсіндіреді.

Бұл тапсырма қиялды, шығармашылықты, өз ойын жеткізуді дамытады.

«СЕН МАМАНДЫҚТЫ ТЫНДАП ТАП»

Мазмұны:

Тәрбиеші алдын ала мамандықтарға тән дыбыстарды дайындайды:

- өрт сөндіруші сирена,
- балға соғу,
- араластыру дыбысы,
- жүрек соғысын тыңдату,
- көлік моторы.

Балалар дыбысты тыңдап, «Бұл қандай мамандық?» деп табуы керек. Дұрыс тапқан бала сол мамандыққа тән қимыл немесе рөлдік мини-ойын көрсетеді.

Бұл ойын есту қабілетін, зейінді, логикалық сәйкестендіруді дамытады.

ҚИМЫЛДЫ ТАПСЫРМА: «ҚҰРЫЛЫСШЫ САҚТЫҚ МЕКТЕБІ»

Мазмұны:

Ойын алаңына түрлі кедергілер қойылады:

- көпір (скамейка),

-
- қуыстар (сақина, обруч),
 - «кірпіш» (жұмсақ текше).

Балалар қорғаныс каскасын киіп, «Қауіпсіз құрылыс алаңынан өту» сынағына қатысады. Олар:

- көпірден құламай өту,
- текшені белгілі жерге жеткізу,
- бөгеттерден секіру,
- белгілерге сәйкес тоқтау.

Әр әрекет сайын тәрбиеші демонстрация жасайды: «Құрылысшы солай жүреді, өйткені қауіпсіздік бірінші орында».

Ойын соңында балалар «Қауіпсіздік парағын» суретпен толтырады.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЗЕРТТЕУ: «АСПАЗ ЗЕРТХАНАСЫ»

Мазмұны:

Балаларға әртүрлі «аспаздық зерттеу материалдары» беріледі:

- дәмдеуіштер,
- кепкен жемістер,
- макарон түрлері,
- ұн,
- күріш.

Тәрбиеші балаларға сипаттау сұрақтарын қояды:

- «Бұл қандай?»
- «Қолға тигенде қандай?»
- «Қандай тағамға қолдануға болады?»

Кейін балалар аспаздың үлкен сызбасын жасап, әр жемісті немесе дәмді түсіне қарай орналастырады (сәнді постер).

Бұл - сенсорлық ойлау, сөйлеу, салыстыру дағдыларын дамытады.

ИНТЕРАКТИВТІ ТАПСЫРМА:

«ЖҮРГІЗУШІНІҢ БАҒДАРШАМ МЕКТЕБІ»

Мазмұны:

Тәрбиеші қызыл, сары, жасыл түстерді көрсететін үлкен картон көрсетеді. Балалар жүргізуші рөлінде жүреді.

- Жасыл – жүгіру,
- Сары – дайындалу,
- Қызыл – тоқтау.

Кейін тәрбиеші жол белгілері бар карточкаларды көрсетеді:

- «Жаяу жүргінші жолы»,
- «Тоқау»,
- «Айналма».

Балалар өз бетінше реакция жасайды. Демонстрация балаларды көлік мәдениетін түсінуге үйретеді.

ШАҒЫН-КӨРМЕ ОЙЫНЫ: «БҮЛ МАМАН КІМГЕ КЕРЕК?»

Мазмұны:

Балалар шағын топтарға бөлінеді. Әр топқа мамандыққа арналған заттар тобы беріледі:

- дәрігерге: таңғыш, тыңдағыш, маска;
- аспазға: қасық, ожау, алжапқыш;
- құрылысшыға: каска, балға;
- жүргізушіге: руль;
- өрт сөндірушіге: шланг макеті.

Топтар 5 минут ішінде шағын көрме жасайды. Сосын әр топ өз көрмесін таныстырады:

- «Біздің мамандыққа не үшін керек?»
- «Бұл құралды қалай қолданамыз?»

Бұл ойын - сөйлеуді, топтық жұмысты, зерттеушілік дағдыларды дамытады.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМА: «МЕН ТАҢДАҒАН МАМАННЫҢ ҚОЛЫ»

Формат: қол ізінен сурет жасау

Мазмұны:

Балалар алақандарын бояуға батырып, ақ қағазға қолының ізін қалдырады. Әрі қарай сол алақанды белгілі бір мамандыққа айналдырады.

Мысалы:

- қолдың бас бармағы - өрт сөндірушінің шлангісі,
- алақан ортасы - аспаздың табасы,
- саусақтар - дәрігердің құралдары,
- кең алақан - құрылысшының қалағы.

Тәрбиеші балалардан өз суретін қорғауды сұрайды:

«Менің қолым қандай мамандыққа лайық?»

Балалар өз елестерін еркін жеткізеді. Бұл тапсырма өзін-өзі тануға да ықпал етеді.

МҮСІНДЕУ ОЙЫНЫ: «КӘСІБИ ҚҰРАЛДЫ ӨЗІМ ЖАСАЙМЫН»

Формат: пластилин, ермексаз

Мазмұны:

Тәрбиеші әр балаға ермексаз береді. Тапсырма: «Қандай маманға қандай құрал керек екенін білесің бе? Сол құралды өз қолыңмен мүсіндеп көр!»

Балалар әртүрлі құралдарды жасайды:

- дәрігердің тыңдағышын,
- аспаздың ожауын,
- құрылысшының балғасын,
- жүргізушінің рөлін,
- өрт сөндірушінің шлангін.

Мүсіндер дайын болған соң тәрбиеші балаларды кішігірім «көрме» ұйымдастырып, туындыларын таныстыруға шақырады.

Бұл тапсырма балалардың ұсақ моторикасын, кеңістіктік түсінігін және кәсіби рөлге қызығушылығын дамытады.

КОЛЛАЖ: «МЕНИҢ БОЛАШАҚ МАМАНДЫҒЫМ»

Формат: Журнал қиындысы, түрлі-түсті қағаз, желім

Мазмұны:

Балалар журналдарды ақтара отырып, өздері болашақта айналысқысы келетін мамандыққа қатысты суреттерді (құрал, жұмыс орны, киім, адамдар) қиып алады.

Сосын әр бала үлкен параққа жеке коллаж жасайды:

- «Мен - дәрігермін»,
- «Мен - шебер құрылысшымын»,
- «Мен - ұшқышпын»,
- «Мен - аспазбын».

Коллажда мамандықтың 3 негізгі белгісі болуы тиіс:

құралдары,
жұмыс ортасы,
маманның өзі.

Балалар постерін таныстырып, «Неге дәл сол мамандықты тандағанын» түсіндіреді.

Бұл тапсырма бала армандарын ашуға көмектеседі.

«ҚҰРАЛДАР КӨЛЕҢКЕСІ»

Формат: Көлеңке арқылы бояу

Мазмұны:

Тәрбиеші үстел үстіне мамандық құралдарының ойыншықтарын қояды:

- балға,
- қайшы,
- қасық,
- руль,
- мини-шланг.

Үстелге жарық түсірілгенде құрал көлеңке береді.

Балалар көлеңкені ақ параққа түсіріп, оның сызбасын сызып, кейін түрлі түспен бояйды.

Сонымен қатар, көлеңкеден құралды тану ойыны жүргізіледі:

«Бұл қандай мамандықтың құралы?»

Бұл әдіс балалардың қырағылығын, зейінін, визуалды қабылдауын дамытады.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ-ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМА:

«МАМАНДЫҚТЫҢ КҰПИЯ СУРЕТТЕРІ»

Формат: Дот-то-дот (нүктелерді қосу) + бояу

Мазмұны:

Тәрбиеші әр мамандыққа арналған «жасырын суреттер» дайындайды:

- өрт сөндіргіш,
- дәрігер тыңдағышы,

- құрылыс каскасы,
- аспаз қасық-шанышқысы.

Сурет нүктелерден тұрады.

Балалар нүктелерді қосып, суретті шығарады. Кейін оны бояп, «бұл қандай мамандыққа керек?» деп түсіндіреді.

Бұл тапсырма дәлдік, логикалық реттілік, ұсақ моторика үшін өте пайдалы.

«КІМ НЕ ІСТЕЙДІ?» ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР ЖИНАҒЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЫН: «ҚАЙСЫСЫ ДҰРЫС?»

Мазмұны:

Тәрбиеші үш сурет көрсетеді:

- дәрігер – балға ұстап тұр;
- құрылысшы – тыңдағыш ұстап тұр;
- аспаз – қасық ұстап тұр.

Балалар:

- «Қай сурет дұрыс емес?»
- «Неге дұрыс емес?»

деп жауап береді.

Әрі қарай әр мамандыққа не керек екенін айтып шығады. Бұл ойын логикалық салыстыруды дамытады.

«ОРЫНДАРЫН ТАП!»

Мазмұны:

Бөлмеде 5 «станция» қойылады:

- аурухана,
- асхана,
- құрылыс алаңы,
- өрт сөндіру бекеті,
- жүргізушілер орталығы.

Тәрбиеші мамандықтар жазылған карточкаларды таратады. Балалар карточканы алып, сәйкес станцияға тұруы тиіс.

Мысалы:

- «Дәрігер» - аурухана,
- «Аспаз» - асхана.

Бұл тапсырма - логикалық сәйкестендіруді дамытады.

ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЫН: «ҚАЙ МАМАНДЫҚҚА ҚАЙ ПІШІН?»

Мазмұны:

Балаларға геометриялық пішіндер беріледі: шеңбер, үшбұрыш, төртбұрыш.

Тәрбиеші тапсырма береді:

- «Құрылысшыға қай пішін көбірек қажет?» (құрылыс - төртбұрыш)
- «Дәрігерге ше?» (жүрек – шеңберге ұқсас)

– «Өрт сөндірушінің көлігі қандай пішінге ұқсайды?» (тіктөртбұрыш)

Балалар пішіндерді мамандықпен байланыстырады. Бұл - ойлау мен көрнекілік қабылдауды дамытады.

«СЕБЕБИ НЕДЕ?» ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАСЫ

Мазмұны:

Тәрбиеші әр мамандық бойынша шағын жағдай айтады.

Мысалы:

– «Өрт сөндіруші неге шлем киеді?»

– «Аспаз неге фартук киеді?»

– «Дәрігер неге қолын жиі жуады?»

– «Жүргізуші неге белдік тағады?»

Балалар әр сұраққа себеп–салдар байланысымен жауап береді.

Бұл тапсырма қауіпсіздік, логикалық ойлау, түсіндіру дағдыларын дамытады.

ОЙЫН: «ҮЙРЕТУШІ МАМАН КІМ?»

Мазмұны:

Тәрбиеші әрекеттерді атайды:

– «Өріптерді үйретеді»,

– «Жараны таңады»,

– «Үй салады»,

– «Тамақ дайындайды».

Балалар жауап береді:

– «Мұғалім»,

– «Дәрігер»,

– «Құрылысшы»,

– «Аспаз».

Кейін ойын күрделенеді:

– «Кім көлік жөндейді?»

– «Кім адам өмірін құтқарады?»

– «Кім аспанды зерттейді?»

Бұл балалардың білімін кеңейтеді.

«ҚАТЕ ТАП!» ЛОГИКАЛЫҚ СЕРГІТУ

Мазмұны:

Тәрбиеші қасақана қате сөйлемдер айтады:

– «Дәрігер құйын пісіреді».

– «Аспаз жүректі тыңдайды».

– «Өрт сөндіруші жол таңдайды».

Балалар қатені тауып, дұрысын айтады:

– «Дәрігер емдейді»,

– «Аспаз тамақ пісіреді».

Бұл ойын - күлкілі, балалар оны тез және қызыға ойнайды.

«НЕ ҮШІН?» ОЙЫНЫ

Мазмұны:

Тәрбиеші құралдарды атайды:

- балға,
- тыңдағыш,
- өрт сөндіргіш,
- қасық,
- фонарик.

Балалар жауап береді:

- «Балғаны құрылысшы пайдаланады, өйткені...»
- «Тыңдағыш дәрігерге керек, себебі...»
- «Өрт сөндіргіш - өрт сөндіруге».

Балалар сөйлемді жалғастырып, логикалық ойды толық жеткізеді.

ОЙЫН-РЕБУС: «ҚАРАП ОЙЛАН!»

Мазмұны:

Тәрбиеші тақтаға символды суреттер көрсетеді (сөзсіз).

Мысалы:

 + = ?

 + = ?

 + = ?

Балалар ребусты шешеді:

- құрылысшы,
- дәрігер,
- өрт сөндіруші.

Бұл визуалды логиканы дамытады.

ЛОГИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕУ: «АРТЫҚТЫ ТАП»

Мазмұны:

Төрт сурет ұсынылады:

1. балға
2. кірпіш
3. шланг
4. рулетка

Балалар сұраққа жауап береді:

- «Қайсысы артық?»
- «Неге?»

Мысалы, шланг - өрт сөндірушіге тән, басқалары құрылысшыға.

Кейін тапсырмалар күрделенеді:

- аспаз құралдары ішінде бір бөтен зат,
- дәрігер құралдары ішіндегі «артық»,
- жүргізуші заттарының ішінде бөтен зат.

Қорытынды

Бұл әдістемелік құрал мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында «Мен өскенде кім боламын?» тақырыбы аясында жүргізілетін жұмыстарды жүйелеуге, мамандықтармен таныстыру үдерісін жаңаша, қызықты әрі баланың жас ерекшелігіне сай тәсілдермен ұйымдастыруға бағытталған. Құралдың негізгі нәтижесі - педагогтерге ойын, қимыл-қозғалыс, театрландыру, көрнекілік, шығармашылық әрекеттер арқылы мамандық туралы алғашқы түсініктерді тиімді қалыптастыруға арналған кешенді әдістемелік құрал ұсынылуы. Құрал мазмұны баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін түрлі форматтағы тапсырмалармен толықтырылған: рөлдік ойындар, сюжеттік көріністер, коллаж және мүсіндеу жұмыстары, демонстрациялық әдістер. Әрбір мамандық тану тапсырмасы тіл дамыту, ойлау, қимыл, шығармашылық, әлеуметтік бейімделу бағыттарымен ұштастырылып берілді. Нәтижесінде әдістемелік құрал бір ғана педагогикалық міндетті емес, бірнеше білім саласын қолдауға мүмкіндік беретін әмбебап материалға айналды. Тілдік даму – балалар мамандық атауларын, құралдарын, әрекетін еркін айтады; диалогқа қатысады; қысқа әңгіме құрастырады.

Әлеуметтік-эмоциялық даму – бала рөлдік әрекетке бейімделеді, топтағы балалармен тіл табысады, бір-біріне көмектеседі, эмоциясын дұрыс жеткізеді.

Қимыл-қозғалыс дағдылары – әр мамандыққа тән әрекеттерді орындау барысында ептілік, күш, тепе-теңдік, үйлесімділік дамиды.

Логикалық және танымдық қабілеттер – тапсырмалар кезінде «кім не істейді?», «не үшін қажет?» деген сұрақтарға жауап бере отырып, себеп-салдар байланысын түсінеді.

Шығармашылық және қиял – сурет, мүсін, коллаж жұмыстары арқылы бала өз ойын бейнелейді, идея ұсынады, таңдау жасайды.

Өзін-өзі тану – баланың «мен қандай мамандықты қалаймын?» деген алғашқы кәсіби бағыттылығы көрінеді.

Бұл көрсеткіштердің барлығы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандартына сай келеді.

Ойын мамандықпен таныстырудағы басты әдіс. Ойын арқылы берілген кез келген рөл, әрекет немесе демонстрация бала санасында терең із қалдырады.

Шығармашылық әрекет - білімді бекітудің ең тиімді жолы. Сурет, мүсін, коллаж, сахналық көріністер арқылы бала алған білімін өз қолымен қайта жасайды.

Тәрбиешінің жетекшілігі - жалпы процестің жүрегі. Педагог дұрыс бағыт берсе, балалардың қызығушылығы артып, мамандықтар әлемін белсенді зерттей бастайды.

Баланың жеке қабілеті ескерілуі керек. Әр бала өзіне жақын рөлді таңдай отырып, өзін-өзі табады.

Қорытындылай келе, «Мен өскенде кім боламын?» әдістемелік құралы балаларға мамандық әлемін таныстыруда педагогке толыққанды көмекші бола алады және мектепке дейінгі тәрбие сапасын арттыруға нақты үлес қосады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ботбаева С.Қ «Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту әдістемесі», Алматы 2019 ж.
2. Жұмабекова Ф.Н. «Мектепке дейінгі педагогика», Алматы 2018 ж.
3. Сейсенбаева М. «Балалардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін дамыту», Астана 2020.ж
4. Выготский Л.С. «Игра и её роль в психическом развитии ребенка», Москва 2016 ж.
5. Пиаже Ж. «Психология ребенка», Санкт-Петербург 2017 ж.
6. Эриксон Э. «Детство и общество», Москва 2019 ж.
7. Леонтьев А.Н. «Деятельность. Сознание. Личность», Москва 2020 ж.
8. Мұханбетжанова А. «Мектепке дейінгі ұйымдарда дамытушы ойын технологиялары», Алматы 2021 ж.
9. Құсайынова Р. «Ойын технологияларының тиімділігі», ОҚМПУ баспасы 2018 ж.